५) रुरुराजचरियं

प्रस्तावना

पालि तिपिटकात खुद्दकनिकायातील चरियापिटक नावाचा एक लहानसा परंतु महत्त्वपूर्ण ग्रंथ आहे. तथागत बुद्धाच्या पूर्वजीवनातील निरनिराळ्या कथा यामध्ये गाथाबद्ध केलेल्या आहेत. यामध्ये बोधीसत्व हरिणाच्या रूपाने अरण्यात जन्मला हा कथाभाग प्रस्तुत गाथांमध्ये आला आहे. दुसऱ्याचा जीव वाचवून शीलाच्या रक्षणासाठी स्वतःचे बलिदान देणाऱ्या हरिणांच्या राजाची ही कथा आहे.

'' यशस्वी जीवनाची गुरूकिल्ली म्हणजे दृढनिश्चय होय. अडचणीत स्वतःचा जीव धोक्यात घालून मित्राचे प्राण वाचवून शीलाचे रक्षण करणे.''

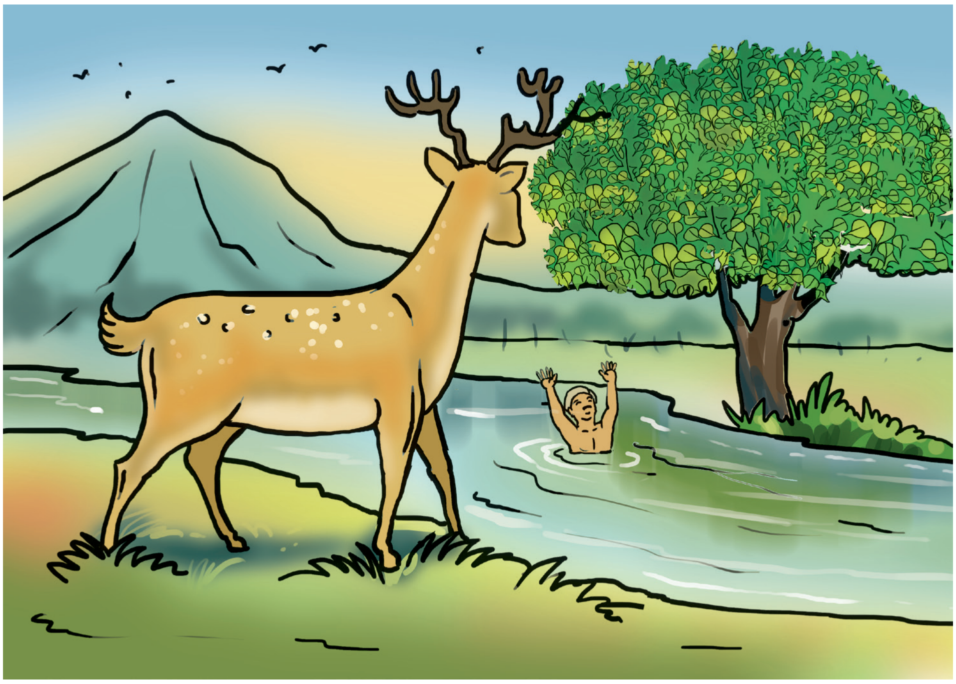

'पुनापरं यदा होमि, सुतत्तकनकसन्निभो ।
मिगराजा रुरुनाम, परमसीलसमाहितो।।१।।

रम्मे पदेसे रमणीय, विवित्ते अमनुस्सके
तत्थं वासं उपागच्छिं, गङ्गाकूले मनोरमे।।२।।

अथ उपरि गङ्गाय, धनकेही परिपीळितो।
पुरिसो गङ्गाय पतति, जीवामि वा मरामि वा।।३।।

रत्तिं दिवं सो गङ्गाय, वुय्हमानो महोदके।
रवन्तो करुणं रवं मज्झे, गङ्गाय गच्छति।।४।।

तस्साहं सद्दं सुत्वान, करुणं परिदेवतो।
गङ्गाय तीरे ठत्वान, अपुच्छिं कोसि त्वं नरो।।५।।

सो मे पुट्ठो च व्याकासि, अत्तनो कारणं तदा।
धनिकेहि भीतो तसितो, पक्खन्तोहं महानदिं।।६।।

तस्स कत्वान कारुञ्ञं, चजित्वा मम जीवितं।
पविसित्वा नीहरिं तस्स, अन्धकारम्हि रत्तिया।।७।।

अस्सत्थ कालमञ्ञाय, तस्साहमिदमब्रविं।
एकं तं वरं याचामि, मा मं कस्सचि पावद।।८।।

नगरं गन्त्वान आचिक्खि, पुच्छितो धनहेतुको।
राजानं सो गहेत्वान, उपागच्छि ममन्तिकं।।९।।

यावता कारणं सब्बं, रञ्ञो आरोचितं मया।
राजा सुत्वान वचनं, उसुं तस्स विकप्पसि।।१०।।

तमहं अनुरक्खन्तो, निम्मिनि मम अत्तना।
तिट्ठ तेसा महाराज, कामङ्करो भवामि ते।।११।।

अनुरक्खिं मम सीलं, नारक्खि मम जीवतं।
सीलवा हि तदा आसिं, बोधिया येव कारण'।।१२।।

(संदर्भ–चरियापिटक)

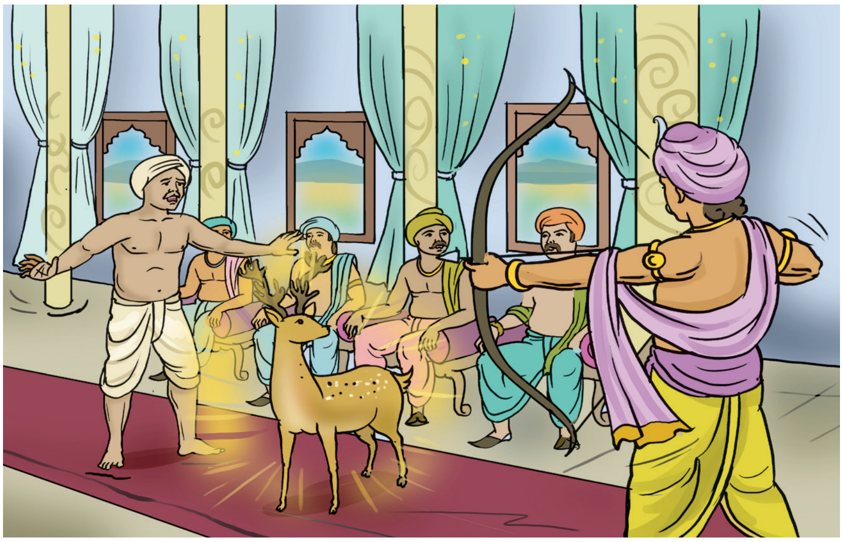

शब्दार्थ

मिगराजा (पु.)– हरिणांचा राजा
विवित्ते (वि.)– गर्दीपासून दूर असलेल्या, एकांतातील
उपागच्छि (भूत.क्रि.)– जवळ गेला
वुय्हमानो (वि.)– (पाण्याबरोबर) वाहत जाणारा
रवन्तो (वि.) – ओरडणारा
परिदेवतो (वि.)– रडणारा
व्याकासि (भूत.क्रि.)– सांगितले, स्पष्ट केले
चजित्वा (पूर्व.अव्यय)– त्याग करून
नीहरन्तस्स (वि.)– प्रवाहाबरोबर, लोंढ्याबरोबर वाहत जाणाऱ्यावर (दया दाखवून)
अस्सत्थ कालं (पु.)– सांत्वन करण्याची वेळ, संधी
आचिक्खि (भूत.क्रि.) – सांगितले
उसुं (पु/स्त्री)– सुळावर
विकप्पयि – (भूत.क्रि.)– (सुळावर देण्याचे) ठरविले

स्वाध्याय

१. खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१) रुरु नावाचा प्राणी कोण होता?

२) रुरुराज कोठे निवास करीत होते?

३) रुरु मिगराजा कोणते विचार करीत होता?

४) रुरुने नदीच्या काठावर जाऊन, उभे राहून काय विचारले?

५) रुरु मिगराजा कोणाद्वारे भयभीत होते?

६) मिगराजाने सत्य कथन केल्यानंतर काय म्हटले?

२. खालील वाक्ये सत्य/असत्य ओळखा.

१) मिगराजा रुरुनाम परमसीलसमाहितो।

२) अथ उपरि यमुनाय पतति धनकेहि परिपीळितो।

३) पुरिसो गङ्गाय पतति जीवामि वा मरामि वा।

४) सो मे पुट्ठो च व्याकासि अत्तनो कारणं तदा।

५) यावता कारणं सब्ब रञ्ञो आरोचितं मया।

६) तमहं अनुरक्खन्तो निम्मिनि मम अत्तना।

७) असीलवा हि तदा आसि बोधि येव कारणा।

३. रिकाम्या जागा भरा.

१) पुनापरं यदा......... सुतत्तकनकसन्निभो।
(होमि/होहि)

२) पुरिसो गङ्गाय पतति...........वा।(जीवाम/जीवामि)

३) रत्तिं दिवं सो गङ्गाय.........महोदके।(वुय्हमानो/अवुय्हमानो)

४) रवन्तो करुणं रवं.........गङ्गाय गच्छति।
(मज्झे/पूरतो)

५) अस्सत्थ.........तस्साहमिदं वविं।(अज्जमञ्ञाय/कालमञ्ञाय)

६) तिट्ठं तेसा महाराज.........भवामि ते।(कामङ्करो/कामङ्करा)

७) सीलवा हि तदा आसिं..........येव कारणा।
(बोधिया/अबोधिया)

४. संधी करा.

१) पुन + आपर

२) महा + ओदके

३) नीह + अरन्त

४) सु + त्वान

५) न + आरक्खिं

६) तस्साहं + इदमब्रविं

७) मम + अन्तिकं

८) तं + अहं

५. जाळरेखाचित्र पूर्ण करा.

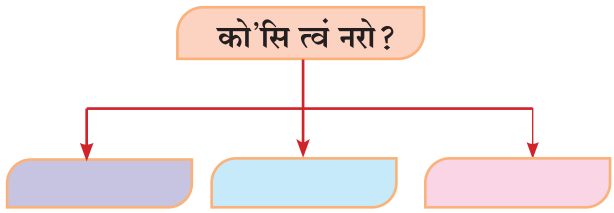

६. रूपे ओळखा.

१) जीवामि

२) अपुच्छि

३) आचिक्खि

४) सुत्वान

५) अन्धकाम्हि

६) कारुञ्ञ

७. योग्य जोड्या लावा.

'अ' गट	'ब' गट
१) पुनापरं यदा होमि	अ) गङ्गाकुले मनोरमे।
२) तत्थ वासं उपागच्छिं	ब) गङ्गाय गच्छति।
३) पुरिसो गङ्गाय पतति	क) सुतत्तकनकसन्निभो।
	ड) जीवामि वा मरामि वा।

८. दीर्घोत्तरी प्रश्नाचे उत्तर लिहा.

रुरुराजचरियचा सारांश लिहा.

☆☆☆